

NASRETTİN HOCA VE TILL EULENSPIEGEL ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

*Hacer GÜLŞEN**

ÖZET

Karşılaştırma yöntemi, şahıslar veya nesnelere arasındaki benzerlikleri, etkileşimleri ve farklılıkları ortaya koyan, günlük hayat içinde sıkça kullanılan önemli bir yöntemdir. Bu yöntemle gerçekleştirilen edebiyat incelemesine, Karşılaştırmalı Edebiyat adı verilir. Makalede Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel Karşılaştırmalı Edebiyat yöntemiyle incelenmiştir. Bilindiği gibi Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel Türk ve Alman toplumlarının yetiştirdiği önemli mizah ustalarıdır. Her iki mizah ustası da yaşadıkları toprağın kültürel duyarlılığını, hazır cevaplılığını, fıkralarına yansıtmışlardır. Her ikisinin de gerçekten yaşayıp yaşamadığına ilişkin farklı görüşler vardır. Yaşadıklarına inananlar kadar onları hayali bir kahraman olarak görenler de az değildir. Nasrettin Hoca, Anadolu'dan dünyaya yayılmış bir sevgi, barış ve anlayışın sembolü olmuştur. Farklı coğrafyalarda farklı isimlerle adlandırılmıştır. Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel sadece yaşadığı ülkenin sınırları içinde sevilmiş, başka coğrafyalarda da tanınmış ve sevilmişlerdir. Bu halk kahramanlarının her ikisi de toplumları için bir öğretici konumundadır. Nasrettin Hoca, Anadolu insanının bakış açısını, duyarlılığını, inancını ve değerler sistemini temsil ederken, Till Eulenspiegel ise içinden çıktığı ve temsilcisi olduğu Alman toplumunun bakış açısını, duyarlılığını, inanç ve değerler sistemini temsil eder. Onları, milliyetten evrensel olana giden yolda birleştiren mizah, tüm dünya insanlarını da birleştirecek önemli bir sanattır. Sadece yaşarken değil ölümlerinden sonra da güldürmeye ve düşündürmeye devam eden bu halk kahramanları, günümüzde yeni ve güzel eserlerin de kaynağını oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nasrettin Hoca, Till Eulenspiegel, Mizah

A COMPERATIVE RESEARCH ON NASREDDIN HODJA AND TILL EULENSPIEGEL

ABSTRACT

The comparison method is an important method that sets forth the similarities and differences between the people and the objects and is used frequently within the Daily life. The literature study carried out by using this method is called Comparative Literature. This article covers a comparative research on Nasreddin Hodja and Till Eulenspiegel. As is known to all, Nasreddin Hodja and Till Eulenspiegel are the humour masters brought up by Turkish and German

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: h.gulsen@iku.edu.tr

community, respectively. Both humor masters reflected the cultural sensitivity and wittiness of the country they are living on in their jokes. There are different interpretations on whether they really existed or not. There are quite a number of people who think them as fictional characters and some who think they really lived. Nasreddin Hodja has been a symbol of love, peace and understanding that extended to the whole world from Anatolia. They were called with different names in different geographical areas. Nasreddin Hodja and Till Eulenspiegel were not only loved by the people of the country they belonged to but acknowledged and loved in other geographies as well. These folk heroes have been a kind of instructors for their communities. While Nasreddin Hodja has represented the point of view, sensitivity, values system and the belief of the Anatolian people, Till Eulenspiegel has represented the point of view, sensitivity, values system and the belief of the German Community he belonged to and represented. Humor that joined them on the way that moves from nationalism to universalism is a paramount art that will join all the world people on the same way. These folk heroes that continue to make people smile and think even after their death are forming the resources of the new and nice works.

Key Words: Nasreddin Hodja, Till Eulenspiegel, Humor

“Prof. Dr. Muhan Bali'nin aziz hatırasına”

Giriş

Her toplumun büyük kahramanları vardır. Bazıları halkın ortak düşünce ve inancını, sevgi ve anlayışını yansıtır. Asırların süzgecinden geçer, bugüne kadar gelir. Bu makale Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel hakkında yapılmış Karşılaştırmalı bir incelemeyi ihtiva eder. Bilindiği gibi Karşılaştırma, bir edebiyat bilimi yöntemi olarak ulusal veya uluslararası önemi bulunan eserleri ya da yazarları, benzeyen ya da benzemeyen özelliklerine bağlı olarak incelemeyi amaçlar: “Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı, ‘Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’dir. Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.”¹ Gürsel Aytaç’a göre: “Birden fazla eseri ya da yazarı incelemek, her şeyden önce eleştirel mesafe ve nesnellik sağlar. Karşılaştırma rastgele iki eser üzerinde yapılmaz, söz konusu eserlerin (şahıslar da olabilir) “karşılaştırılabilir” özellik göstermesi istenir. Bu özellik ise konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme vb. ilişkiler varsa ya da var gibi geliyorsa mevcuttur.”² Bugüne kadar Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel hakkında yazılmış sayısız kitap ve inceleme mevcuttur. Ancak onları bir arada ele alan, inceleyen çalışmalar çok azdır. Makalede, milli özellikler göstermelerine rağmen evrenselliğe ulaşan bu halk kahramanlarının ortak ve ayrılan bazı noktaları aydınlatılmaya çalışılacaktır. Böylece onları evrensel şahsiyetler haline koyan vasıfları da anlamak mümkün olacaktır.

¹ Gürsel Aytaç, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, İstanbul, 2003, s.7

² Age., s.105

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

1. Nasrettin Hoca (1208-1284):

Resim: 1- Nasrettin Hoca

Nasrettin Hoca, Türk kültür hayatında önemli bir isimdir. O sadece bir mizah ustası değil, aynı zamanda büyük bir filozof ve bir halk bilgesidir. Nasrettin Hoca, dünden bugüne kadar ulaşan fıkralarıyla ve fıkralarından meydana getirilmiş “Parayı veren düdüğü çalar”, “Bindiği dalı kesmek”, “Dostlar alışverişte görsün”, “Yorgan gitti kavga bitti” gibi deyişlerle de sevilen bir isimdir. O, biraz Anadolu’lu, biraz dünya vatandaşıdır. Bunun ispatını birçok kültür tarafından benzer kahramanlara modellik etmiş olmasında aramalıdır: “Nasreddin Hoca’nın adı çok geniş bir yayılma alanına sahiptir; Türkistan’dan Macaristan’a, Güney Sibiry’a’dan Kuzey Afrika’ya, Osmanlı egemenliğinin uzandığı bütün bölgelere onun fıkraları ulaşmış, fıkraların yayılmasında en önemli rolü başta İstanbul olmak üzere Osmanlı kültür merkezleri oynamıştır. Nasreddin geleneği, sözlü edebiyattan olduğu gibi, çeşitli dil ve kültür kökenli yazılı kaynaklardan da büyük ölçüde beslenmiştir.”³ Nasrettin Hoca’nın yaşadığını ileri sürenlerin yanında yaşamadığını düşünenler de vardır. Bu araştırmacılara göre Arapların Cuha’sı Hoca şekline dönüşmüştür.⁴ M. René Basset, Nasrettin Hoca fıkralarını Arap fıkrâ kahramanı Cuha’ya bağlamıştır. Azerbaycanlı M.A. Sultanov ve M.H. Tahmasip, Nasrettin Hoca’nın aslında ünlü bilgin Nasirettin Tusi (201- 1274) olduğu görüşündedirler.⁵

1.1 Hayatı:

Her milletin kültürel yaşamında ortak bir duygunun ve anlayışın sembolü olmuş kahramanlar vardır. Onlardan bir şey çıkaramazsınız ama her gün yeni bir şeyler ekler, onları çoğaltırsınız. Nasrettin Hoca da böyle bir özelliğe sahiptir: “Nasrettin Hoca, Sivrihisar yöresinde 1208 yıllarında doğmuştur. Babası Hortu köyü imamı olan Abdullah Efendi, annesi aynı köyden Sıdika Hatun’dur. Nasreddin Hoca ilk derslerini babasından almıştır. Daha sonra Sivrihisar Müftüsü Hasan Efendi’nin ‘Mecmua-yı Maârif’ adlı tamamlanmamış eserinden hocanın Mutasavvıf Seyyid Muhammed Hayrânî’nin talebesi olduğunu ve hocasının Akşehir’e göçmesi dolayısıyla onun da Akşehir’e eğitim için gittiğini öğrenmekteyiz.”⁶

³ Pertev Naili, Boratav, Nasrettin Hoca Çeşitlenmelerinde Türklü Etkenler Üzerine, Nasrettin Hoca, Ankara, 1996

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Acaroğlu, “Nasrettin Hoca’nın ikiz kardeşleri, bunlar arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar”, I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 15-17 Mayıs 1989, Ankara 1990: Kültür Bakanlığı, s. 1-21.

⁵ Ayrıntılı Bilgi için bkz., Alpay Kabacalı, Çeşitli Yönleriyle Nasrettin Hoca, Tarihi Kişiliği, Fıkraları, Özgür Yay., İstanbul 1991, s. 219, Pertev Naili Boratav, Nasrettin Hoca, İstanbul 1995

⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, Akşehir, İstanbul 1945, s. 731-732

Turkish Studies

Vefatından sonra Akşehir'in doğusunda yer alan bir mezarlığa defnedilen Nasreddin Hoca için çok sonraları bir türbe yapılmıştır. Yüzyıllar boyunca harap bir halde kalan bu türbe, Akşehir ileri gelenlerince onarılmıştır. Resim 2'de de görüleceği gibi sütunlu mezar taşının her tarafı açıktır. Yalnız önde kocaman bir kilit mevcuttur. 1906'da Konya Valisi Faik Bey tarafından bugünkü haline getirilen yapı üzerinde dört satırlık bir de kitabe yer alır. Nasreddin Hoca'nın mezar taşında yer alan 386 tarihi tersten okunduğunda 683 yılının miladi ölüm tarihi olan 1284 senesini göstermektedir.

Resim: 2 - Nasrettin Hoca'nın mezarı

1.2 Başka Nasrettin Hocalar:

Nasrettin Hoca, milliyetten geçen evrensel bir yoldur. Nasrettin Hoca'nın başarısının sırrı da bu evrenselliğe gizlidir. Mehmet Fuat Köprülü, Hoca'yı Karagözü bir tarafa bırakırsak – edebiyatımızın beynelmül dünyaca tanınmış yegâne siması olarak görür.⁷ Nasrettin Hoca'ya Uygurlar Nesirdin Efendi, Azeriler Molla Nasreddin, Özbekler Nesriddin Afandi, Tacikler Efendi, Türkmenler Ependi, Tatarlar Nasreddin Oca, Gagavuzlar Nastradin, Kazaklar Koja Nasreddin demektedir.⁸ “Karaçay Halk Edebiyatı”nı oluşturan türler içinde *Nasra Hocanı Haparları* adını verdikleri Nasreddin Hoca fıkraları da geniş bir yer tutmaktadır. Bu fıkraların bütün Türk dünyasında yaygın olan Nasreddin Hoca fıkraları ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Ancak kimi fıkralarda göze çarpan yerel motifler ve tipler, bazı eski Karaçay hikâyelerinin zamanla Nasreddin Hoca fikrasına dönüştüğünü belgelemektedir. Nasreddin Hoca Karaçay – Malkarlılardan başka, diğer Kafkas halklarının folklorlarında da yer edinmiştir. Sözelimi Çeçenlerde Nasreddin Hoca “Molla Nesart” adını almıştır. İnguş folklorunda da Nasreddin Hoca'nın ikizi bir karakter olan zeki, kurnaz ve tedbirli Tsagen yer alır.⁹ Kafkasların doğusunda, Dağıstanlı Kumuk Türklerinde Nasreddin Hoca'nın adı “Hoca”, çoğunlukla “Molla Nasreddin” ve değişik Kumuk şivelerinde “Nasridin” olarak geçer¹⁰. Kırgızlar, Nasrettin Hoca'ya Apendi ve Koco Nasır adını verirler. “Nasreddin Hoca fıkraları, batı dillerine de çevrilmiş ve bu dillerde Hoca hakkında mühim neşriyat yapılmıştır. Bunlar arasında Pierre Mille'in *Nasreddin et son epouse* adlı kitabı, Edmonde Saussey'in *La Litterature Populaire Turque* adlı eserindeki Nasreddin Hoca bölümü, Jean Paul Carnier'in *Nasreddin Hoca et ses Histoires Turques* adlı eserleri zikretmek yerinde olur.¹¹

Bir Fransız folklorcusu olan Edmond Saussey, Türk halk edebiyatı üzerinde de çalışmış bir araştırmacıdır. O, Hocanın hayatını fıkralarından çıkacak şahsiyeti üzerine oluşturur.

⁷ Bkz., Mehmet Fuat Köprülü, *Manzum Nasrettin Hoca Fıkraları*, (haz. Dr. Ata Çatıkkaş), İstanbul 1980

⁸ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “Yirmi Üç Molla Nasrettin”, *Nasrettin Hoca'ya Armağan*, Oğlak Yay.,1966

⁹ M. Acaroğlu, (1990), “Nasrettin Hoca'nın ikiz kardeşleri, bunlar arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar”. *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri. 15-17 Mayıs 1989, Ankara.*-Ankara: Kültür Bakanlığı: 1-21.ss.

¹⁰ Hasan Orazayev, (1996), “Kumuklarda Molla Nasreddin”. *V. Milletlerarası Türk*

Halk Kültürü Kongresi, Nasreddin Hoca Sektörünü Bildirileri.-Ankara: Kültür Bakanlığı: 176-180.ss. Ayrıca Bkz., Kafkaslarda Nasrettin Hoca, “Sovyet İdeolojisi Açısından Karaçay Folklorundaki Nasra Hoca Fıkralarının Sosyo-Kültürel Tahlili”, Doç. Dr. Ufuk Tavkul - *I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri.*-Akşehir, 2005, 284 - 290.ss.

¹¹ Nasrettin Hoca, *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi* (30.07.2012)

Fıkralardan birçoğu, batı milletlerinin halk hikâyelerinde de görülen temalara dayanır. Bu fikrini örneklerle destekleyen Saussey, sonunda “Nasrettin Hoca’yı biçmek için kullanılan kumaş, diğer memleketlerin halk kahramanı tiplerini yaratmak için kullanılan kumaşın aynıdır.”¹² der. Saussey, bu konuda haklıdır. Nasrettin Hoca, yalnızca Türkî cumhuriyetlerde değil İtalya’nın Sicilya adasında da "Giufâ" adlı halk kahramanına esin kaynağı olmuştur: “İtalyan Folklorunda maskaralıkları anlatılan Giufâ veya Giuca sözlü geleneğin kaydetmiş olduğu bir karakterdir. Yaşadığı yer çoğunlukla güney İtalya ve Sicilya adası olmasına rağmen özellikleri Akdeniz kültürünün halk karakterlerine benzer. İslam egemenliği sırasında Sicilya adasında bir Türk halk karakteri olan Nasrettin Hoca’nın hikâyelerinden yola çıkılarak kültürel normları örneklendirmek için dönüştürülmüş bir karakterdir.¹³ Ahlaki bir mesaj veren Giufa, güldürürken düşündürür. Sicilya’da özellikle çocukların çok sevdiği bir kahramandır. Sakar berber, Giufa, eşi ve eşek, Giufa ve iki soyguncu vb. anlatılan fıkralardan bazılarıdır. Bu fıkralar, Nasrettin Hoca’dan etkiler taşır. Pek çok kahramanı etkilemiş olan Nasrettin Hoca’nın Alman kültürünün yetiştirdiği Tıll Eulenspiegel üzerinde de tesiri vardır.

2. Tıll Eulenspiegel

(Resim: 3 - Baykuş ve Ayna - Strasburg 1515 baskısı - Tıll Eulenspiegel’i tanımlayan iki sembol)

Almanya’da 1250’den 1600’e kadarki dönemde, Alman şehirlerinde gittikçe artan bir ticari büyüme ve zenginlik göze çarpar. Yeni bir ekonomik - sosyal sınıf olan Orta-sınıf ortaya çıkar. Orta-sınıf kültürel liderliği ele geçirir. Bu dönemde edebiyatta Bahçıvan Wernherin *Meier Helmbrecht*’i (yaklaşık 1250-1280) gibi destanlar, şövalyeliğin düşüşünü anlatır. Pratik dersleri öğretmek için fabllar önem kazanır. Ayrıca satirik destan *Tilki Reynard* (1487), Sebastian Brant’in ahlaki ve satirik şiiri *Aptallar Gemisi* (1494), ve komik hikâyeleriyle Tıll Eulenspiegel’i de görürüz (1500).¹⁴ Peki Tıll Eulenspiegel kimdir? O, bataklığa düştüğünde, kendisini saçından tutup çıkartacak kadar espirili bir insandır. Tıll Eulenspiegel, yokuştan çıkarken güler, yokuştan inerken de ağlar. Çünkü çıkışta inişi, inişte ise çıkışı düşünür. O, elinde tuttuğu aynasında sivrilikleri, zayıflıkları, başarısızlıkları insanlara gösterir. Bunu insanları güldürerek yapar. Tıll Eulenspiegel’i bir baykuş ve bir ayna simgeler. Baykuş, görüşün, bilgeliğin simgesidir. Baykuş aynı zamanda bir

¹² Edmond Saussey, *La Litterature Populaire Turque*, Çeviren: İlhan Başgöz, Türk Halk Edebiyatı, 1952

¹³ Vikipedi, Giufâ Maddesi, Özgür Ansiklopedi (İtalyanca) (30.07.2012)

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_edebiyatı (30.07.2012)

hayat felsefesinin de simgesidir. Ayna ise görünenin aldatıcı olabileceğini, asıl görünenin ardındaki görünmeyeni yani asıl olanı aramamız gerektiğini işaret etmektedir.

2.1 Hayatı:

Till Eulenspiegel Almanya'nın Brunswick (Braunschweig) yakınındaki küçük bir köyde 1300 yılında dünyaya gelir. Alman mizah edebiyatının önde gelen isimleri arasında yer almıştır. Yaklaşık 50 yıl kadar yaşayıp 1350 yılında Mölln veya Lüneburg'da ölür. Till Eulenspiegel, maddi olarak fakir biri olmakla birlikte zekâ ve espiri açısından oldukça zengindir. Pek çok yeri dolaşır. Bu yerler Roma, özellikle kuzey Almanya ve İtalya gibi yerlerdir. Fynes Moryson, *Yol* (1591) adlı seyahat türündeki eserinde on altıncı yüzyılda, Eulenspiegel'in öldüğü söylenen Lübeck ile Mölln yakınında ona atfedilen bir mezar taşına rastlar. Bu mezar taşının üzerindeki tarih 1350 yılıdır. Tabut dikey olarak gömülüdür. 19. yüzyılın başlarından itibaren, birçok Alman bilim adamı Eulenspiegel'in varlığını ortaya koymak için tarihsel kanıtlar bulmaya çalışır. Alman Tarih profesörü Bernd Ulrich Hucker bunlardan biridir. 1980 yılında yaptığı bir çalışmasında tapu kütüğünde Till Eulenspiegel'in 1339 yılında Brunswick'te hapsedildiğinden de bahseder.¹⁵

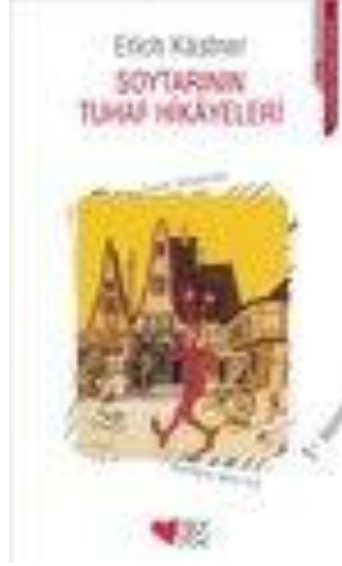
Resim: 4 - Eulenspiegel 'in mezar taşı Mölln

Öyküleri parça parça el yazması halinde 1510 yılında Honegger tarafından bulunur. 1975 yılında Paul Ulrich Hucker tarafından 1510-1511 baskısının neredeyse tam bir el yazması elde edilir. Hikayelerin on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl sürümleri pastan arındırılarak çocuklar için uygun hale getirilmiş, birçok olumsuzlukları temizlenmiştir. Eulenspiegel'in Almanya'da iki müzesi vardır. Biri küçük kasabasında bulunan Schöppenstedt'e yakın doğum yeri olan Aşağı Saksonya Eyaleti içinde. Diğeri öldüğü kentte Mölln Schleswig -Holstein'dedir. Aynı zamanda Richard Strauss 1894-1895 yılında, senfonik bir eser yazar, Op. 28. *Eulenspiegels lustige Streiche*, 1945-1950 arası savaş sonrası Almanya'da *Ulenpiegel* adlı bir mizah dergisi yayımlanır. Eulenspiegel'in hikâyeleri İngilizce, Hollandaca (1520), Fransızca (1532) ve Latinceye (1558) çevrilir. Almanya'da 1974 yılında çevrilmiş, Rainer Simon'un yönetmenliğini yaptığı bir Till Eulenspiegel komedi filmi de vardır.¹⁶ Son olarak dilimizde, Can Yayınevi tarafından basılan Erich Kastner'in "*Soytarının Tuhaf Hikâyeleri*" adlı bir çocuk kitabında Till Eulenspiegel ele alınmıştır. Erich Kastner (1899-1974) çocuklar için de yazan, çağımızın en büyük gülmece yazarlarından biridir. Till Eulenspiegel'in hikayelerinde Till'in doğumu, çocukluğu, evden ayrılışı, şehirden şehire gezmesi önce Almanya'yı, daha sonra da Avrupa'daki başka kentleri gezmesi

¹⁵ [http:// wikipedia.org/wiki, till-eulenspiegel](http://wikipedia.org/wiki,till-eulenspiegel) – Almanca (30.07.2012)

¹⁶ Bkz., <http://www.sinemalar.com/film/122604/till-eulenspiegel> (30.07.2012)

anlatılmaktadır. Eulenspiegel'in hikayeleri hastalanarak ölmesi ile sona erer. Till Eulenspiegel, gittiği tüm kentlerde bir şekilde kasaba halkını kandırır, laf belibiği ile hancıları kazıklar, kendisini çok zeki zannedenleri aptal durumuna düşürür, ölüm döşğinde iken bile rahat durmaz:

Resim: 5– Soytarının Tuhaf Hikayeleri Kapak Resmi

“Soytarı sirkten kaçır mı hiç? Till Eulenspiegel, kimseye haber vermeden sirkten ayrılır ve yollara düşer. Ülkeyi dolaşırken uğradığı her kasabada başkalarını komik duruma düşürmekten zevk alan soytarının maceraları hiç bitmez.” *Soytarının Tuhaf Hikayeleri* adlı eserin içindekiler bölümünde yazar, Till'i okurlarına şu sözlerle tanıtır: “Günümüzden 600 yıl önce, Orta Çağ'da, Almanya'yı karış karış dolaşan, gittiği her yerde, hemşehrilerini öfkeden mosmor eden bir sirk soytarısı yaşadı. Bu soytarının adı Till Eulenspiegel'di. Tuhafliklarının dışında yapabildiği tek iş, ip üzerinde dans etmektir. İnsanları güldürmekten hiç hoşlanmadığı için sirklerde veya panayırlarda gösteri yapmak istemiyordu; en büyük zevki, başkalarını komik duruma düşürmektir.”¹⁷ Almanya'da ayak basmadık bir yer bırakmayan Till Eulenspiegel, gittiği her yerde bilmediği birçok mesleğe el atmıştır. Yapmadığı iş yok gibidir. Yazar tarafından bütün zamanların hem en büyük, hem de en tuhaf soytarısı olarak tanımlanan Till'in hikayeleri çoktur. Bu hikayelerin sadece 12 tanesini anlatan yazar, Till'in ilk hikayesinin vaftiz edildiği gün yaşadığını belirtir: “Anlatılan ve kitaplara konu olan Till Eulenspiegel hikâyeleri öyle çoktur ki hepsini size anlatmaya kalksaydım bu kitabı yerinden kaldıramaz, bir yerden bir yere taşıyamazdınız. O nedenle sizlere Eulenspiegel'in tuhaf hikayelerinden sadece on ikisini anlatacağım.”¹⁸ Görüldüğü gibi Alman toplumu için Till Eulenspiegel, bugün de önemli kültürel bir değerdir.

3.Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel

Fıkralarında ince bir espri anlayışı ile olayları değerlendiren ve toplumsal çarpıklıkları kendine has üslubu ile eleştiren Nasreddin Hoca, Türk mizah tarihinde özel bir yere sahiptir. Nasreddin Hoca Anadolu insanına gülmeyi öğretmiş, büyük bir düşünür ve büyük bir filozoftur.

¹⁷ Erich Kastner, *Soytarının Tuhaf Hikayeleri*, Çev., Süheyla Kaya, Can Yay., İstanbul 2012

¹⁸ Age., s.10

Nasrettin Hoca fıkralarında, insan ilişkilerini ele alır. Toplumsal mesajlar verir. Güldürürken düşündürür, düşündürürken güldürür ve öğretir. Çünkü o, aynı zamanda bir hocadır. Till Eulenspiegel ise Nasrettin Hoca'dan yaklaşık 100 yıl sonra yaşar. O da Alman edebiyatında önemli bir isimdir. Kendi kültürünün değerleriyle donanmıştır. Nasrettin Hoca'ya benzer. Dünya mizah tarihinde önemli yerleri olan bu iki isim, dünya insanlarına, tüm acılara rağmen gülmeyi öğretmiştir: "Her iki karakterde de zeki gözlemler, din, ahlak ve toplumsal değerler arasında doğrudan bir eleştiriyi birleştirir. Bu iki kahraman da gülümsemenin zaman ve mekânla sınırlı olmadığını bize gösteriyorlar."¹⁹

Till de tıpkı Nasrettin Hoca gibi ilahi bir durum yaşadktan sonra mizahi bir ustalık kazanır. Bu durum bir bakıma dua vasıtasıyla gerçekleşir. Till, üç kez vaftiz edilir. Bu durum üzerine Papaz şunları söyler: "Umarım çocukla ilgili her şey yolunda gider! Üç kez vaftiz edilmeye hiçbir çocuk dayanamaz. Her şeyin fazlası zarar."²⁰ Nasrettin Hoca'nın mizahi yeteneğini kazanması Eflatun Cem Güney'in *Nasrettin Hoca Fıkraları* adlı eserinde şu şekilde anlatılır: "Bizim Nasreddin Hoca'nın bir hocası, o hocanın da bir kınalı kuzusu varmış. Mollaları dersin karda gezip, izini belli etmez soyundanmış. Hepsisi de tilki mi tilki; çoğunun kurudan bir kulağı eksikmiş. Bir gün allem etmiş, kalem etmiş, kuzucuğun kanına girmişler. Hocaları bunları sıra dayağına çekip bu işte kimin parmağı olduğunu sorup soruşturmaya başlamış. Biri, "ben kulağından tutup getirdim!" demiş. Öbürü, "ben de yatırıp ayaklarını bağladım!" demiş. Öteki, "ben de bismillah deyip kestim kuzucuğu" demiş. Beriki, "ben yüzüm yüzüm derisini yüzdüm!" demiş. Hâsılı, kim ne yaptıysa bülbül gibi söylemiş ve lâkin yüreğinin başı öyle bir yanmış, öyle bir yanmış ki, "dilerim Allah'tan, kim ne yaptıysa, yaptığına uğrasın... Sen gözden, kulaktan olasın... Sen elden ayaktan düşesin... Senin boynun cellat sanına gelsin... Senin de derin yüzüm yüzüm yüzülsün..." diye beddua ettikten geri dönüp:

"Bre molla, sen ne halt ettin?" diye sormuş. Molla Nasrettin de:

"Ben de başuçlarında durup bunların haline güldüm!" deyince, hocası:

"Öyle ise, kıyamete kadar senin de haline gülsünler!" demiş. Her dua yerini bulmaz ama, yerin, göğün kapılarının açık olduğu bir zamana rastlamış olacak ki, bu dua yerini bulmuş..."²¹

"Nasreddin Hoca gülmecelerinde dile gelen, onun kişiliğinde, halkın duygularını yansıtan başka bir özellik de eşeğin yeridir. Hoca eşeğinden ayrı düşünülemez, onun taşıtı, bineği olan eşek gerçekte bir yergi ve alay ögesidir. Anadolu insanının yarattığı gülmece ürünlerinde atın yeri yoktur denilebilir. Eşek, acıya, sıkıntıya, dayağa, açlığa katlanışın en yaygın simgesidir. Soyluların, sarayların çevresinde üretilmiş gülmecelerde eşek bulunmaz, oysa at geniş bir yer tutar.²² Nasreddin Hoca genellikle eşeğine ters binmiş bir şekilde canlandırılır. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu bir konuşmasında şunları söylüyor: "Almanlar'ın Nasreddin Hocası sayılan Eulenspiegel de bizim Akşehirli Nasreddin Hoca gibi eşeğine ters binmesiyle tanınıyor. Eulenspiegel hikayelerinde Hoca gibi çift anlama sahip söz oyunları, sözde alçakgönüllü kentlilere ve soylulara karşı eleştiriler yöneltir. Köylüleri soylular karşısında galip gösteren hikayeleri vardır ve Alman mizahının önemli bir kilometre taşı olan Eulenspiegel, halk arasında, Türkiye'deki Nasreddin Hoca gibi çok yaygın ve meşhurdur."²³ Eulenspiegel ile Nasreddin Hoca arasındaki bu sembol benzerliğinin neden kaynaklandığının tam olarak bilinmediğini belirten Sakaoğlu, mizahçıların hazırcevaplıkları ve espri yeteneklerinin yanı sıra eşeğe ters binmek gibi topluma garip gelen davranışlarıyla da tanındıklarına dikkati çeker. Eulenspiegel'in ve Nasrettin Hoca'nın eşeğe okuma öğretme

¹⁹ Bkz., Ernst Seibert, Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel, Filoloji ve kültürel çalışmalar tezi, 21 Nisan 2009, s.106

²⁰ Erich Kastner, Soytarının Tuhaf Hikayeleri, Çev., Süheyla Kaya, Can Yay., İstanbul 2012, s.11, 13

²¹ Eflatun Cem Güney, Nasrettin Hoca Fıkraları, İstanbul 1995, s.123-126

²² <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-14771/nasreddin-hocanın-hayati.html>

²³ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/162731.asp> (30.07.2012)

hikayeleri vardır. Eulenspiegel'in hikayesi şöyledir: Her şeyden anlayan Eulenspiegel'in kendilerini tuzağa düşürmesinden çekinen üniversite rektörü ve öğrenciler öyle bir şey bulurlar ki Till'in bunun üstesinden gelemeyeceğine inanırlar. Bir eşek satın alıp onu Till'in yanına getirirler. Eşeğe okuma yazma öğretip öğretemeyeceğini sorarlar. Till, olumlu bir yanıt verir. Yalnız bu zaman alacaktır. Tahminen 20 yıl. Rektör bu süreyi kabul eder. Ders için beş yüz gümüş para da alır. Eulenspiegel hayvanı ahıra götürüp yemliğe ilk sayfalarına yulaf serpiştirdiği kalın, eski bir kitap koyar. Eşek yulafı bulmak için sayfaları çevirir. Yulaf bitince de anırmaya başlar. Bir hafta sonra rektöre kendisini ve öğrencisi eşeği ziyaret etmesini ister. Çünkü öğrencisi eşek şimdiden birkaç harf öğrenmiştir. Öğrenciler ve rektör hana gelirler. Yemliğe bir kitap koyan Eulenspiegel, bir günden beri aç olan eşeği de getirir. Zavallı eşek kitabın sayfalarını yulaf bulabilirim umuduyla çevirir. Yulafı bulamaz ve Ai diye bağırır. Eulenspiegel, A ve İ'yi öğrenen eşeğe, O ve A'yı da öğreteceğini söyleyince olanlar olur. Rektör öfke ile kalp krizi geçirir. Till de eşeği ahırdan kovar. Aynı gün kentten ayrılır. Nasrettin Hoca'nın hikayesi de şu şekildedir: "Hoca bir gün Timur ile sohbet ediyormuş. Söz, Hoca'nın eşeğine gelmiş. Nasrettin Hoca:

- Ben, eşeğime okuma öğretirim, demiş. Timur, pek inanmamış ama doğrusu merak da etmiş:

- Hoca, demiş, al sana bir kese altın. Öğret bakalım eşeğine okumayı!

Hoca, bu iş için üç yıl süre istemiş. Anlaşmışlar. Bu iddiayı duyanlar:

- Aman Hocam, ne yaptın? Demişler, öğretemezsen Timur seni öldürür.

Hoca, umursamaz bir tavırla:

- Adam sen de, demiş. Üç yıla kadar ya Timur ölür ya eşek, ya da ben ölürüm...²⁴

"Kimi zaman fıkralarda Hoca kendini komik duruma düşürür. Nasrettin Hoca, yalnızca insanların ve toplumun dönüşümüyle ilgilenmiş mizahi bir halk bilgisi olarak karşımıza çıkmakta ve iktidar algısını kendi merkezinde konumlandırmaktadır."²⁵ Nasrettin Hoca fıkralarında iktidar karşısında, güler yüzlülüğün, cesaretin, temkinli olmanın neler yapabileceğini gösteren güzel bir örnektir. Eulenspiegel ise gezdiği yerlerde otoriteyi simgeleyen pek çok kişiyi kızdırır. Alman soylusu Anhalt dışında Lüneburg Dükü tarafından da kovulur. Dükün bölgesinden geçmek zorunda kaldığında da aklına bir fikir gelir. Bir at, bir yük arabası satın alır. Yük arabasına toprak yükleterek bütün bedenini toprağın içine oturtur. Dükün bir daha topraklarından geçmesi halinde asılacağı söylemesi üzerine bu çareyi akıl etmiştir. Dük onu görünce arabadan inmesini söyler. Eulenspiegel "şu an kendi topraklarımda oturuyorum. Bu toprağı bir köylüden tamamen yasal yollardan satın aldım. Önce toprak köylüye aitti. Şimdi ise benim oldu. Ama toprak kesinlikle sizin değil" deyince Dük öfke ile "toprağının da, senin de canınız cehennem, dolandırıcı herif" diye bağırır. "Eğer bir daha buralara gelersen seni atın ve arabanla birlikte asarım" der. Till Eulenspiegel'in otorite üzerinde işte böyle olumsuz bir etkisi var.

"Nasrettin Hoca, yaşama bilgilerini aktarırken kendisini değişik kimliklerle gösterir: Hoca, bağlamına uygun olarak kadıdır, hocadır, satıcıdır, kocadır, yöneticilerin sohbetçisidir, borçludur, babadır, komşudur, konuktur, davacıdır, haksızlığa uğramış biridir, hırsızlığa yeltenen bir insandır, yalancısıdır, palavracısıdır, oduncudur, avcıdır, davacı vekilidir, rüşvet vericidir, atışmacıdır... Bu da özelde Anadolu'nun, genelde bütün dünyanın insan haritasını verir bize."²⁶

²⁴ Yusuf Çotuksöken, Nasrettin Hoca Fıkraları " İnceleme – Derleme", İstanbul 1996, s.132

²⁵ Pertev Naili, Boratav, Az Gittik Uz Gittik, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969

²⁶ Yusuf Çotuksöken, Nasrettin Hoca Fıkraları " İnceleme – Derleme", İstanbul 1996, s.117-122

Eulenspiegel de gezip gördüğü birçok yerde farklı işlerle uğraşır, farklı meslek dallarını dener.

Eulenspiegel gün gelir hastaları iyileştirir, borazancı olur, eşeğe okuma öğretir, terzileri aydınlatır vb. Bugün Nasrettin Hoca'yı ve Till Eulenspiegel'i bir arada ele alan bazı çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak bu çalışmalar oldukça yetersizdir. 2004 yılında Almanya'nın başkenti Berlin'de Nasrettin Hoca'nın tanınmış fıkralarından seçmeler Almanca olarak "Molla Nasrudin" adıyla Dieter Göbel tarafından bir araya getirilir. Toplantıda, saz eşliğinde anlatılan Nasrettin Hoca fıkraları Türk ve Alman dinleyicilere keyifli dakikalar yaşatır. Programdan sonra konuşan Göbel, Nasreddin Hoca kişiliğinin çeşitli isimler altında Fas'tan Hindistan'a kadar tanındığını, toplantının amacının da Nasrettin Hoca'yı Almanlara daha iyi tanıtmak olduğunu söyler. Almanların da Nasrettin Hoca tiplemesinde Till Eulenspiegel'e sahip olduklarını ve bu kişinin de Nasrettin Hoca'yla aynı dönemde yaşadığına işaret eden Göbel, "Almanlar bu CD'yi dinledikten sonra Türklerle ortak noktaları olduğunu anlayacaklardır. Bu da insanları bir araya getirecek ve birbirleriyle kaynaştıracaktır. Bu projemle dünyayı değiştirmek değil, insanların ortak yönlerini ortaya çıkarmak istiyorum" der.²⁷ Gerçekten de dünya barışına hala hizmet eden bu halk kahramanları, insanları mizah yoluyla birleştirmekte, güldürürken de düşündürmektedir. Bir diğer çalışma da 2009 yılında yapılan bir tez çalışmasıdır.²⁸

Bir seyahat şirketi de Eulenspiegel'in şehri Mölln'ü görmek isteyenlere "sizi biraz kandırabilir miyiz?" başlığı altında bir çağrı yapmıştır. Bu turistik çağrı dikkat çekici öğeler taşımaktadır: "Bir adam Nasreddin Hoca'ya gelir ve eşeğini ödünç almak ister, Hoca der ki: vereyim ama eşek burada değil ki. O sırada eşek damda anırmaya başlar, adam hocaya neden yalan söylüyorsun? Eşek işte evde ya! Der. Bunun üzerine Hoca: Ne olmuş yani, sen bana mı yoksa eşeğe mi inanıyorsun? Diye sorar. Nasreddin Hoca Türkler için neyse, Till Eulenspiegel de Almanlar için o dur: Derin anlamlı fıkralar, komik hikayeler ve gülmeceler ile halka ayna tutmuşlardır. Mölln'de Till Eulenspiegel'in izlerini takip ederken Türkiye'nin de akıllı delisine rastlayacaksınız." Keşif Turunun programı da şu şekildedir:

- Mölln size Till Eulenspiegel- usulü hoş geldiniz diyor- sürprizlerle karşılaşın!
- Eulenspiegel müzesinde bu Mölln'lü, herkesle şakayla birlikte alay eden ünlüyü tanıyacaksınız
- Eulenspiegel'in izlerinde bu şirin ve küçücük şehri dolaşın – daracık sokaklardan geçip Nicolai kilisesine ve manzara kulesine gidin
- Fortuna (Romalıların tarih ilahesi) Eulenspiegel - Çeşmesinde sesleniyor: Eğer Till Eulenspiegel'in başparmağını ve ayağını ovalarsanız, çeşme sizin bütün dileklerinizi yerine getirir. – böyle söylenir, aslı var mı yok mu bilinmez... Belki gerçekten şansınız vardır bugün, onun için size bir rubbelfixlos hediye ediyoruz
- Öğleden sonra sizi MS Till gemisi ile kanalda romantik bir geziye davet ediyoruz
- Akşam yemeğinde nefis bir alabalık menüsü, Lauenburg gölleri yöresinden bir balık spesyalitesi ve arkasından tatlı olarak Nasreddin Hoca'yı da anmak amacıyla 1001 geceyi hatırlatan tatlılar

²⁷ <http://www.milliyet.com.tr/2004/09/22/son/sondun22.html> (30.07.2012)

²⁸ Bkz.,Ernst, Seibert Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel, Filoloji ve kültürel çalışmalar tezi, 21 Nisan 2009

• Çılgın seyahatinizin anısı olarak size “Nasreddin Hoca, Türkiye’nin Till Eulenspiegel’i” adlı kitabı hediye edeceğiz.²⁹

Sonuç

Her toplumun yetiştirdiği halk kahramanları vardır. Onlar içinden çıktıkları toplumun zekâ ve bilgisini, hazır cevaplığını simgelerler. Yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin şüpheler belki de ortak bir duyuş ve anlayışın sembolü olmalarından kaynaklanabilir. Mizahi açıdan olayları ele almaları sevilme nedenlerinden bir diğeridir. Toplumun eğitmeni, dini ve kültürel açıdan merkezi olan bu halk kahramanlarının mezarları bile espirilidir. Till Eulenspiegel’in mezarı dikinedir. Nasrettin Hoca’nın mezarının kapısında ise kocaman bir kilit vardır. Her ikisi de olağanüstü bir olaydan sonra bazı vasıflar kazanmışlardır. Eşeğe ya da ata binişleri, giyim kuşamları bile çevrelerinde bulunan insanlardan farklı renkler taşır. Her ikisi de kıyafet açısından ilgi çekici ve sevimlidirler. Her ikisi için de eşek ayrı bir önem taşır. Yalnız Till Eulenspiegel, Nasrettin Hoca gibi insanların üzerinde olumlu bir etki bırakmaz. O, insanları güldürmekle birlikte biraz da komik düşürmenin peşindedir. Kurnazdır, beceriklidir. Her defasında hızla olay mahalini terkeder. Yanlış anlaşılmaya dayalı güldürü hem Nasrettin Hoca’da, hem de Till Eulenspiegel’de mevcuttur. Her ikisi de olağanüstü bir olaydan sonra bazı vasıflar kazanmışlardır. Her iki kahraman da özellikle günümüzde çocuklara yönelik eğitici yayınların başkahramanı olarak görev yapmaktadır. Ancak bir gerçek vardır ki, senfonilere filmlere konu olan, iki müzesi bulunan Till Eulenspiegel’e karşılık Nasrettin Hoca günümüzde daha az hatırlanmaktadır. Bunun nedeni belki de elimizde olan değerlerin kıymetini bilememekten, onlardan hammadde olarak yararlanamamaktan kaynaklanabilir. Nasrettin Hoca, bir Anadolu bilgesidir. Öğretmendir, felsefecidir. Tasavvuf ehlidir. Bu özellikleriyle Nasrettin Hoca, gerçekten de milli ve evrenseldir. Ancak Till Eulenspiegel de bir o kadar taşıdığı özelliklerle milli, evrensel ve değerlidir. Doğru olan bu güçlü ortak yanları ortaya çıkarmak, özellikle onları birbirinden ayıran ve birleştiren unsurları belirlemektir.

Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel hakkında yapılan bazı değerlendirmeler vardır. Bunlardan biri: “Çok sayıda anekdotları olan Eulenspiegel kadar popüler bu bilge din adamı, Alman mevkidaşını az da olsa anımsatmaktadır.”³⁰ Bir diğer değerlendirme de: “Nasrettin Hoca, bir zamanların Atinasında asillere hizmet veren esir Manisalı Ezop’u ya da Büyük İskender’e çekil güneşimden diyecek kadar cüretli, elinde fener gündüzleri köşe bucak adam arayan Sinoplu Diyojen değildir. Arapların kelli- felli Cuhası, Bulgarların şişman Peteri, Nasrettin Hoca’nın eline su dökemez. Almanların maskaralıklarına katıla katıla güldükleri Till Eulenspiegel bir saray soytarısı, bir sirk palyoçosudur. Nasrettin Hoca’nın fıkralarını yorumlarsanız Ahmet Yesevi gibi, Mevlana gibi ağırlığı olan ciddi bir halk filozofudur. İngilizlerin pek övündüğü koca göbekli papaz Pfaffe Amis’le Nasrettin Hoca bir araya gelemez. İtalyanların Scramuccia’sı da enteresan bir tip ve komedi ustası, hatta Molière’in bu kişiden ilham alarak komedilerini yazdığını söyleyenler var. Ama Nasrettin Hoca’nın espri gücüyle boy ölçüşecek güçte değil. İspanyol yazar Servantes’in yarattığı Don Kişot, Nasrettin Hoca’nın yanında çok yavan kalır.”³¹ Doğru olan Nasrettin Hoca’yı ve Till Eulenspiegel’i taşıdıkları milli ve evrensel değerlerle zengin bir kaynak olarak görebilmek ve onlardan yeni, orijinal eserlerin oluşumunda yararlanılabilecek birer malzeme olarak da faydalanabilmektir. Dünya barışına mizah yoluyla hizmet eden bu isimler hakkında yapılacak araştırmalar geleceğe de ışık tutacaktır.

²⁹ Till Eulenspiegel Nasreddin Hoca ile karşılaşıyor - http://www.sh.geheimnis.de/index.php?option=com_staticxt&staticfile=index.php?option=com_staticxt&Itemid=608&id=30&kat=moel ln (30.07.2012)

³⁰ <http://www.dasbiber.at/node/1078> (30.07.2012)

³¹ Mehmet Önder, Nasrettin Hoca Gerçeği, Nasrettin Hoca’ya Armağan, Oğlak Yay., İstanbul 1996, s.269

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- ACAROĞLU, M. (1990), “Nasrettin Hoca'nın ikiz kardeşleri, bunlar arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar”, *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 15-17 Mayıs 1989, Ankara-Ankara: Kültür Bakanlığı*
- BORATAV, Pertev Naili, *Nasrettin Hoca Çeşitlenmelerinde Türü Etkenler Üzerine, Nasrettin Hoca, Ankara,1996 (30.07.2012)*
- BORATAV, Pertev Naili, *Az Gittik Uz Gittik, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969*
- BORATAV, Pertev Naili, *Nasrettin Hoca, İstanbul 1995*
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf, *Nasrettin Hoca Fıkraları “ İnceleme – Derleme”, İstanbul 1996*
- KABACALI, Alpay, *Çeşitli Yönleriyle Nasrettin Hoca, Tarihi Kişiliği, Fıkraları, Özgür Yay., İstanbul 1991*
- KASTNER, Erich, *Soytarının Tuhaf Hikayeleri, Çev., Süheyla Kaya, Can Yay., İstanbul 2012*
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Akşehir, İstanbul 1945*
- <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-14771/nasreddin-hocanın-hayati.html> (30.07.2012)
- NASRATTİNOĞLU, İrfan Ünver, “Yirmi Üç Molla Nasrettin”, *Nasrettin Hoca'ya Armağan, Oğlak Yay.,1966*
- ORAZAYEV, Hasan (1996), “Kumuklarda Molla Nasreddin”. *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Nasreddin Hoca Sektiyonu Bildirileri.-Ankara: Kültür Bakanlığı: 176-180.ss. Tavkul, Ufuk, Kafkaslarda Nasrettin Hoca, “Sovyet İdeolojisi Açısından Karaçay Folklorundaki Nasra Hoca Fıkralarının Sosyo-Kültürel Tahlili”, - I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri.-Akşehir, 2005*
- ÖNDER, Mehmet, *Nasrettin Hoca Gerçeği, Nasrettin Hoca'ya Armağan,Oğlak Yay., İstanbul 1996*
- ÖZÇELİK, Mustafa, “Anadolu'nun Gülen Yüzü Nasrettin Hoca”, *Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 43, Temmuz 2012*
- SAUSSEY, Edmond, *La Litterature Populaire Turque, Çeviren: İlhan Başgöz, Türk Halk Edebiyatı, 1952*
- SEİBERT, Ernst, *Nasrettin Hoca ve Till Eulenspiegel, Filoloji ve kültürel çalışmalar tezi, 21 Nisan 2009*
- Till Eulenspiegel Nasreddin Hoca ile karşılaşılıyor - http://www.sh-geheimnis.de/index.php?option=com_staticxt&staticfile=index.php?option=com_staticxt&Itemid=608&id=30&kat=moelln(30.07.2012)
- <http://www.sinemalar.com/film/122604/till-eulenspiegel> (30.07.2012)
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/162731.asp> (30.07.2012)
- <http://www.dasbiber.at/node/1078> (30.07.2012)
- Giufà Maddesi, *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi (30.07.2012)*
- Nasrettin Hoca,<http://tr.wikipedia.org/wiki> (30.07.2012)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_edebiyati (30.07.2012)
- <http://www.milliyet.com.tr/2004/09/22/son/sondun22.html> (30.07.2012)